

СЕКЦІЯ 9. КРИМІНАЛЬНИЙ ПРОЦЕС, КРИМІНАЛІСТИКА

Вбивство матір'ю своєї новонародженої дитини. Психофізіологічні особливості

Дакова Юлія Анатоліївна

*студентка 4 курсу юридичного факультету
ДВНЗ «Національний гірничий університет»*

Стаття 3 Конституції України [1] проголошує, що людина, її життя і здоров'я є найвищою соціальною цінністю, статтею 27 визначено, що кожна людина має невід'ємне право на життя і ніхто не може свавільно позбавити її життя. Вбивство людини завжди спричиняє суспільний резонанс, а особливо, коли йдеться про вбивство немовляти. Адже дитина, як зазначається у ратифікованій Україною Конвенції про права дитини[2], внаслідок її фізичної і розумової діяльності, потребує спеціальної охорони і піклування.

На жаль, дітовбивство мало й має місце в нашому суспільстві, а повідомлення про виявлення трупів немовлят на смітниках, у підвалах, під'їздах та звалищах викликають особливий суспільний резонанс. Проблема причин вбивств матерями своїх дітей належить до числа найскладніших загадок людської природи, оскільки матір завжди уособлювала захист дитини та готовність пожертвувати собою заради неї.

Закономірним у зв'язку з цим постає питання: «Чим же викликано це негативне явище?». Питання причин дітовбивств було предметом небагатьох досліджень. У минулому це праці Ч. Ломброзо, М. Гернета, П. Тарновської, донедавна – Ю. Антоняна, М. Максимової, В. Серебрякової, О. Середи, М. Стрюк та ін. Але, ця проблема переважно досліджувалась у контексті вивчення причин умисних вбивств або причин жіночої злочинності, а тому потребує більшої уваги. Отже, метою даної роботи є з'ясування психофізіологічних причин та умов, які сприяють вчиненню дітовбивств.

У широкому розумінні словом «дітовбивство» може бути визначене навмисне або необережне позбавлення будь-якою особою життя дитини,

тобто людської істоти до досягнення нею 18-річного віку. Однак у кримінальному праві цей термін прийнято розуміти в більш вузькому значенні, а саме: умисне вбивство матір'ю своєї новонародженої дитини під час пологів або незабаром після них (ст. 117 Кримінального кодексу України)[3].

Дітовбивство відрізняється від усіх інших видів вбивств своєрідністю та особливостями складу злочину. При цьому положення ст. 117 КК України мають суперечливий характер, що з одного боку пояснюється специфікою діяння, а з іншого, - викликає неоднозначність у тлумаченні при кваліфікації злочинного діяння, а значить й труднощі у правозастосовній діяльності.

Щодо правових проблем, то з точки зору кримінально-правової доктрини дітовбивств належить до вбивств із пом'якшуючими обставинами, так званих привілейованих складів вбивств. Підставою пом'якшення відповідальності є особливий психофізіологічний стан жінки під час пологів або відразу після них.

Юридична конструкція складу злочину має ряд специфічних особливостей, що докорінно вирізняє даний злочин серед всіх інших і полягає у наступному.

Об'єктом злочину є життя новонародженої особи. Потерпілим від цього злочину може бути лише власна новонароджена дитина матері.

Об'єктивна сторона злочину характеризується: 1) активним діянням — посяганням на життя новонародженого; 2) наслідками у вигляді фізіологічної смерті; 3) причинним зв'язком між вказаними діянням та наслідками, а також 4) часом і певною обстановкою — це діяння може бути вчинено лише під час пологів або відразу після пологів.

Суб'єктом даного злочину може бути тільки мати. Співучасники цього злочину (батько дитини, її бабуся чи інша особа) несуть відповідальність на підставі ст. 27 КК України (співучасть) та у відповідності до ст. 115 КК України (умисне вбивство), оскільки ті обставини, які пом'якшують відповідальність матері, на них не розповсюджуються.

Злочинну поведінку суб'єкта не можна пояснити якою-небудь однією обставиною. Як зазначає А. Долгова, немає загальної, основної, головної причини, яка б вичерпно пояснювала походження злочинності за конкретних умов в усій її різноманітності [4, 176]. Зокрема, дітовбивство теж не можна пояснити тільки психофізіологічними особливостями жінки-породіллі. Зрозуміло, що причини та умови вчинення кожного конкретного злочину, які породжують наміри жінки позбавитися дитини дуже різноманітні, але визначальну роль у цьому причинному спектрі займають соціальні чинники. Разом із тим, як зазначають кримінологи, детермінантами конкретного злочину є взаємодія криміногенних властивостей особи із зовнішніми об'єктивними обставинами й ситуаціями [5, 81].

Розглядаючи такий специфічний вид вбивства, можна сказати, що конкретної характеристики матері-вбивці досі не існує, зі зміною моральних цінностей змінюється поведінка таких осіб. Якщо аналізувати судову практику останніх років, впливає така характеристика. Переважна більшість – молоді жінки до 25 років, більше половини не заміжні, народжують дітей вперше, в більшості випадків від випадкового або першого сексуального зв'язку. Вони дуже переживають за позашлюбну вагітність, приховують її від оточуючих. Сором та жах перед батьками або родичами, у більшості випадків, керують діями вбивці [6, 9]. Але майже усі жінки, що намагались убити чи вбили свою новонароджену дитину, абсолютно здорові психічно, але скоювали свої діяння у тимчасово хворобливому стані.

Стан породіллі під час пологів або відразу після пологів характеризується як психопатичний розлад (післяпологовий психоз), який з'являється через аномалії характеру людини і обумовлюється особливостями нервової системи та психофізичною конституцією. Медициною встановлено, що жінка у процесі пологів не може розглядатися як така, що повністю усвідомлює свої дії і керує ними, оскільки сам пологовий акт, поєднаний із сильним фізичним і психічним потрясінням, внаслідок не стільки жорстоких, скільки продовжуваних і повторних болів, винятковому фізичному

напруженню ставить до організму жінки велику вимогу і приховує в собі значну небезпеку.

Характеризуючи розглядуваний злочин, слід підкреслити, що особливий психофізіологічний стан жінки під час скоєння вбивства новонародженої дитини необхідно відмежовувати від, так званих, післяпологових психозів, які складаються з ендогенних органічних захворювань (шизофренії, маніакально-депресивного психозу), що спровоковані вагітністю та пологами. В таких випадках мати на момент вчинення злочину визнається неосудною і кримінальній відповідальності не підлягає. За рішенням суду до неї можуть бути застосовані примусові заходи медичного характеру.

Дослідження жінок, що скоїли протиправні дії в післяпологовий період, показало, що незалежно від сутності психічних розладів післяпологового періоду їм властиві певні загальні клінічні ознаки, обумовлені особливостями порушень, пов'язаних з вагітністю і пологами, які знаходять вираз в гострому виникненні психічних розладів. До них можна віднести наявність у клінічній картині психозу симптомів потьмарення свідомості, афективних порушень і явищ астенії. Також, окрім психопатичних чинників дітовбивства, необхідно враховувати вплив специфічних фізіологічних чинників, обумовлених вагітністю і післяпологовим періодом. Адже пологовий і післяпологовий процес для жінки є специфічним стресом, на фоні якого в період, що відноситься до здійснення дітовбивства, у жінок з'являється гостра розгубленість, дезорганізація поведінки, зниження прогнозу своїх дій і адекватної оцінки ситуації в цілому.

Висновок про осудність чи неосудність матері, що скоїла злочин, передбачений ст. 117 КК України, по конкретній справі робить суд, спираючись на результати судово-психіатричної експертизи. Експертна кваліфікація психічного стану матері, що вчинила вбивство новонародженої дитини, вимагає залучення психологічних знань, тому цим жінкам доцільно проводити комплексну судову психолого-психіатричну експертизу, яка дозволить не тільки виявити наявність або відсутність психічних розладів,

але й оцінити індивідуально-психологічні особливості та їх вплив на емоційний стан в момент здійснення агресивних дій відносно новонароджених.

Суб'єктивна сторона злочину, передбаченого ст. 117 КК, характеризується умисною формою вини, а саме прямим чи непрямим умислом. Це свідчить про те, що породілля під час вчинення вбивства усвідомлює суспільно небезпечний характер своїх дій та передбачає настання шкідливих наслідків (смерті дитини) внаслідок своїх дій і бажає настання цих наслідків або ж не бажає, але свідомо допускає їх настання. Однак психічне ставлення особи як до своїх дій, так і до їх наслідків при вчиненні цього злочину характеризується певними психофізіологічними особливостями стану жінки-породіллі:

по-перше, його вчинення зумовлене сукупністю емоційної напруги, викликаної вагітністю і пологами та психічними процесами, що їх супроводжували (сімейні конфлікти, подружня зрада, соціальний та матеріально-побутовий стан);

по-друге, наявністю тимчасового психічного розладу, який послаблює здатність матері усвідомлювати свої дії та керувати ними [7, 346].

Психічні захворювання післяпологового періоду – це збірна група психозів, що відрізняються різноманітністю клінічних проявів. Нерідко вони об'єднуються у загальну картину тільки одним фактом пологів. Цей психоз у більшості випадків, як правило, має абсолютно доброякісний перебіг - він гостро виникає, безпосередньо хронологічно зв'язаний з фактором пологів, короткочасний. Жінка, яка перенесла такий психоз, не є душевнохворою. Отже, основною причиною визнання цього злочину вбивством при пом'якшуючих обставинах є особливий психічний і фізіологічний стан жінки в період пологів чи одразу після них.

Список використаної літератури:

1. Офіційний портал Верховної Ради України [Електронний ресурс]// Конституція України від 28.06.1996р. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80>
2. Офіційний портал Верховної Ради України [Електронний ресурс]// Конвенція про права дитини від 20.11.1989р. – Режим доступу: http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/995_021
3. Офіційний портал Верховної Ради України [Електронний ресурс]// Кримінальний кодекс України від 05.04.2001р. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/2341-14>
4. Кримінологія / Под ред. В. Н. Кудрявцева, В. Е. Эминова.– М., 1997.
5. Кримінологія / За ред. О. М. Джужи.– К., 2002.
6. Остапенко Л.А. Кримінально-правова характеристика умисних вбивств при пом'якшуючих обставинах / Автореф. дис. на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук. – Київ, 2003р.
7. Коржанський М.Й. Кваліфікація злочинів: Навчальний посібник. – К.: Атіка, 2002. – 640 с.